

Dördüncü bölümün son kısımları âhiret meselelerine ayrılmıştır. Müellif, ölüm sonrası ebedî hayatın mevcudiyetini do- laylı sayılabilecek (düne't-tasrîh) akli yakla- şımlarla kanıtlamaya çalışmış ve dikkat çekici deliller ortaya koymuştur. Ardın- dan kabir hayatının nakil ve akıl yoluyla sabit olduğu belirtilmiş, mizan, sırat, he- saba çekilme, cennet ve cehennemin na- kille sübût bulduğu kaydedilmiştir.

Maṭla'u'l-i'tikâd, Sünnî kelâm eserle- rine ait plan çerçevesinde kaleme alınmış olup felsefe ile kelâmın birleştirildiği mü- teahhir döneme ait bir kelâm risâlesi ni- teligi taşır. Eserde ele alınan konulardan epistemoloji, isbât-ı vâcib, insanlığın nü- büvvet müessesesine olan ihtiyacı ve âhi- ret hayatının mevcudiyetinin fert ve top- lum açısından önemi kısmen ayrıntılı bi- çimde verilmiş, bu arada orijinal fikirler ileri sürülmüştür. Diğer konularda filo- zoflar, kelâmcılar ve tasavvuf ehline ait telakkiler özet olarak aktarılmış ve hiçbir meselede Mâtürîdîliğe işaret edilmemiştir. Nakledilen görüşler Gazzâlî sonrası kelâm kitaplarından alınmış, özellikle fel- sefi bahislere ait anlatımlardaki bazı yan- lışlar aynen tekrarlanmıştır. Dolayısıyla ri- sâlenin tıpkıbasımını gerçekleştiren Ham- mit Araslı'nın, eserin incelenmesinden Fuzûlî'nin eski Yunan ve İslâm filozofları- nın görüşlerine tam anlamıyla vâkıf bu- lunduğu yolundaki iddiasına katılmak müm- kün değildir (*Maṭla'u'l-i'tikâd*, [nşr. Muhammed b. Tâvî't et-Tancî], neşreden- in önsözü, s. X-XI). Kâtib Çelebi de *Maṭ- la'u'l-i'tikâd*'ı tanıtırken eserde ele ali- nan itikadî konuların filozoflar ve İmâ- miyye Şîası'na ait görüşler çerçevesinde işlendiğini kaydeder (*Keşfü'z-zunûn*, II, 1719). Ancak risâlenin imâmet bahsinde (s. 75-77) İslâmî ekollerin devlet başkan- lığı hakkındaki telakkilerinin nakledilme- siyle yetinildiği ve herhangi bir görüşe te- mayül gösterilmediği müşahade edilmek- tedir. Muhammed Tancî bunun bir takı- ye olabileceğini söylemektedir (a.g.e., neş- redenin önsözü, s. XII; krş. *İA*, IV, 690; *DİA*, XIII, 242).

Eserin tesbit edilebilen tek nüshası Leningrad Şarkiyat Enstitüsü Kütüpha- nesinde bulunmaktadır (Köprülü, *AYB*, I [1932], s. 447-448). Oldukça hatalı olan ve müellifin ölümünden otuz-otuz beş yıl sonra istinsah edildiği anlaşılan nüshanın tıpkıbasımını Hamit Araslı gerçekleştirmiş- tir (Bakü 1958). Muhammed Tancî'nin bir önsözle birlikte müelliften ve müs- tensihten kaynaklanan hataların tashih edilmesi ve nakledilen görüşlerin kaynak-

larının genellikle gösterilmesi suretiyle neşre hazırladığı eser Esat Coşan ve Ke- mal Işık'ın Türkçe tercümesiyle birlikte yayımlanmıştır (Ankara 1962).

BİBLİYOGRAFYA :

Fuzûlî, *Maṭla'u'l-i'tikâd* (nşr. Muhammed b. Tâvî't et-Tancî, trc. Esat Coşan – Kemal Işık), An- kara 1962, ayrıca bk. neşredenin önsözü, s. VIII- XII; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1719; Süleyman Nazif, *Fu- zûlî*, İstanbul 1343/1925, s. 39-54; Abdülkadir Karahan, *Fuzulî: Muhiti, Hayatı ve Şahsiyeti*, İstanbul 1949, s. XIV, 126-144; a.mlf., "Fuzû- lî", *DİA*, XIII, 242, 245; Metin Yurdagör, "Fuzû- lî'nin Matla'u'l-i'tikâd Adlı Eseri ve Akidesi", *Fuzûlî Kitabı: 500. Yılında Fuzûlî Sempozyu- mu Bildirileri* (haz. Beşir Ayvazoğlu), İstanbul 1996, s. 167-173; M. Fuad Köprülü, "Fuzûlî- nin Yeni Eserleri", *AYB*, I (1932), s. 447-448; a.mlf., "Fuzûlî", *İA*, IV, 689-690, 696; Mehmet Ali Yekta Saraç, "Fuzûlî'nin Kelâm'a Dâir Mat- lau'l-i'tikâd isimli Eseri ve Önemi", *İlmî Araş- tırmalar*, II, İstanbul 1996, s. 111-118; Hilmi Yavuz, "Fuzulî, 'Şii' mi İdi?", *Zaman*, İstanbul 18 Haziran 2003, s. 17; a.mlf., "Fuzulî'nin Şii- liği", a.e. (25 Haziran 2003), s. 17.



METİN YURDAGÖR

MATRAKÇI NASUH

(ö. 971/1564)

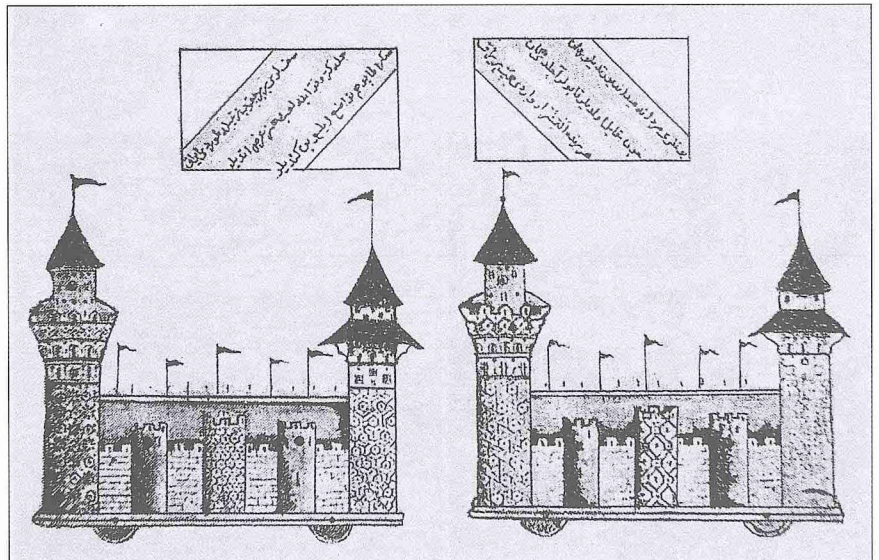
Osmanlı tarihçisi ve matematikçisi.

Hayatı hakkındaki bilgiler çok azdır. Ne- rede, hangi tarihte doğduğu bilinmemek- tedir. Kendisinin bulunduğu matrak oyunu sebebiyle "Matrakçı" (Matraki), bazı kay-

naklarda ise "Silâhşor" unvanıyla anılır. Kendi ifadelerinden babasının adının Ab- dullah, dedesinin Karagöz ve ailenin Bosnalı olduğu anlaşılmaktadır (*Cemâlû'l- küttâb*, vr. 1^b). Muhtemelen dedesi veya babası devşirme olan Nasuh küçük yaşta saraya alındı ve II. Bayezid zamanında En- derun'da eğitim gördü. Bu esnada saray hocası Sâî'nin talebesi oldu (Âşık Çelebi, vr. 158^a). *Cemâlû'l-küttâb* ve *kemâlû'l- hussâb* adlı eserini Yavuz Sultan Selim döneminde telife başladı ve ona ithaf et- ti. O sıralarda iyi bir silâhşor olarak da ün kazandı. Özellikle matrak oyununda ak- ranına üstün olan Nasuh'un (Celâlzâde, vr. 197^b) silâhşorluktaki rakipsizliğini Ka- nûnî Sultan Süleyman'ın 936'da (1530) verdiği berat da göstermektedir. Bu bel- geye göre Hayır Bey'in valiliği sırasın- da Mısır'a gitmiş, orada bulunan ünlü si- lâhşorlarla birlikte türlü silâh ve mızrak oyunları yarışmalarına katılmış, efsanevî kahraman Rüstem-i Zâl gibi hamleler ya- parak diğer yarışmacıları saf dışı bırak- mıştır (*Tuhfetü'l-guzât*, vr. 31^b-42^a). Hayır Bey de Nasuh'a, Mısır'daki silâhşorların kendisine karşı koyamadıklarını itiraf et- tiklerini belirten Arapça bir temessük vermiştir.

Kanûnî Sultan Süleyman'ın emriyle Mu- hammed b. Cerîr et-Taberî'nin ünlü İslâm tarihini Arapça'dan Türkçe'ye çevir- meye başlayan Nasuh 936'da (1530) si-

Matrakçı Nasuh'un 936 (1530) yılında Atmeydanı'nda kurduğu yürüyen hisarların tasviri (*Tuhfetü'l-guzât*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 2206, vr. 33^b-34^a)



lâhşorlukla ilgili *Tuhfetü'l-guzât* adlı bir eser kaleme aldı. Bu yılın ağustos ayında padişahın oğulları Mustafa, Mehmed ve Selim için yapılan muhteşem sünnet düğünü münasebetiyle Atmeydanı'nda düzenlenen şenliklerde içinde topları, dar-bezenleri ve bir hisar için gerekli olan bütün malzemesiyle kâğıttan iki yürür hisar yaptı ve bu hisarlardaki askerler bir savaş gösterisi sundu.

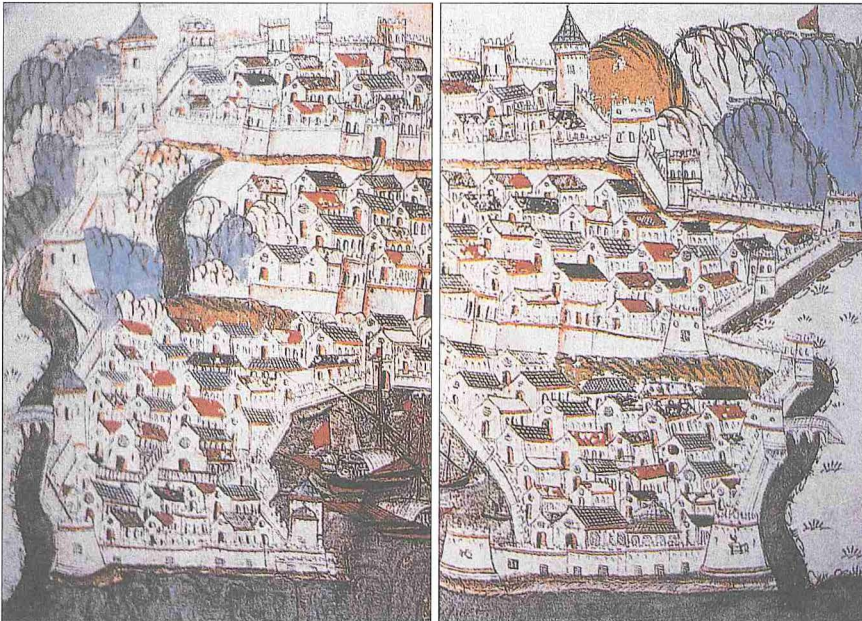
940 (1534) yılında Kanûnî Sultan Süleyman'ın çıktığı ilk İran seferine katılan Matrakçı Nasuh İstanbul'dan Tebriz'e, oradan Bağdat'a ve Bağdat'tan yine Tebriz üzerinden İstanbul'a kadar konup göçülen menzillerin minyatürlerini hazırladı. Matrakçı Nasuh'un hayatının daha sonraki yılları hakkında bilgi yoksa da kaleme aldığı tarihinin 968 (1561) yılına kadar gelmesi onun telifatla meşgul olduğuna işaret eder. 16 Ramazan 971'de (28 Nisan 1564) öldüğü zaman muhtemelen istablı âmire kethüdâlığında bulunuyordu.

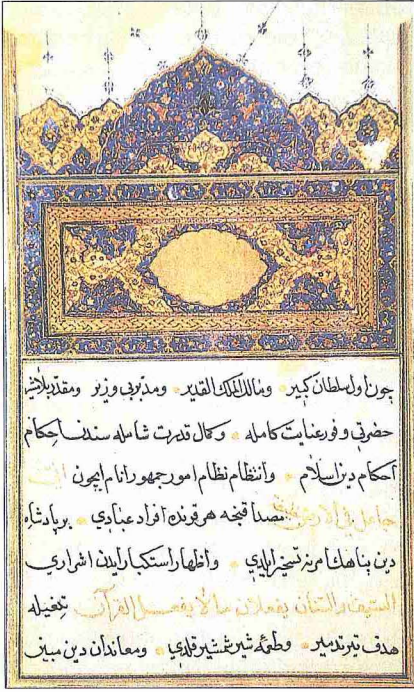
Eserleri. 1. Cemâlî'l-küttâb ve kemâlî'l-hüsnâb. Müellifin 923'te (1517) yazdığı matematiğe dair bu eserin 966'da (1559) istinsah edilmiş bir nüshası günümüze ulaşmıştır (İÜ Ktp., TY, nr. 2719). İki bölümden oluşan kitapta rakamlar, dört işlem, kesirler ve ölçekler üzerinde durulmaktadır. **2. Mecmau't-tevârih.** Baş kıs-

mı Taberî'nin *Târihu'l-ümem ve'l-mülûk* adlı umumi tarihinin tercümesi olan eser Matrakçı'nın yaptığı ilâve ve zeyillerle yeni bir hüviyet kazanmış ve 958 (1551) yılına kadar getirilmiştir. Yaratılıştan Hz. Süleyman'ın ölümüne kadar olan dönem eserin I. cildini oluşturmakta ve bunun iki nüshası Viyana Millî Kütüphanesi'nde bulunmaktadır (Cod. Mixt. nr. 999, 1187). II. cilt, efsanevi İran Kralı Keykubad'ın hükümdarlığı ile başlayıp Sâsânî Hükümdarı Nüşirevân devri olaylarıyla sona ermektedir. III. cilt Hz. Muhammed'in doğumuyla başlamaktadır. Bu cildin Ertuğrul Gazi (ö. 680/1281-82) zamanına kadar gelen bir nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'ndedir (Fâtih, nr. 4278). Bu nüshanın özelliği, Abbâsîler dönemi tarihini, ardından kısaca Türkler'in menşei, Gazneliler, Selçuklular devirlerini ihtiva etmesidir. Ardından Anadolu Selçukluları ve kısaca Osmanlılar hakkında verilen bilgiler gelmektedir. Nüshanın son başlığı Ertuğrul Bey zamanında Karacahisar'ın alınmasına dairdir. British Museum'da (Or., nr. 12879) *Câmiu't-tevârih* adıyla kayıtlı, birbirini tamamlar mahiyetteki üç ciltlik yazma ise *Mecmau't-tevârih*'in muhtasar bir versiyonudur. *Mecmau't-tevârih*'in, Türk tarihi hakkındaki genel bir girişle birlikte Kanûnî Sultan Süleyman

dönemini de içine alan Osmanlı tarihiyle ilgili kısmı, iltifat ve teşviklerinin sonucu olarak hazırlandığı için kendisine takdim edildiği anlaşılan Sadrazam Rüstem Paşa'ya atfedilerek *Rüstem Paşa Tarihi* adıyla tanınmaktadır. *Mecmau't-tevârih*'in IV. cildi olarak kabul edilebilecek olan Osmanlı devrine ait kısmının müstakil bir nüshası tesbit edilememiştir. Ancak bazı kütüphanelerde bu cilde ait *Târih-i Sultân Bâyezid ve Sultân Selim*, minyatürlü *Târih-i Sultân Bâyezid*, minyatürlü *Târih-i Sultân Selim*, *Süleyman-nâme*, minyatürlü *Mecmû-ı Menâzil*, *Fetihnâme-i Karaboğdan*, minyatürlü *Târih-i Feth-i Şikloş* gibi müstakil birer eser hüviyetinde Nasuh'un kaleminden çıkmış nüshalara rastlanmaktadır. Bu husus eserin bu bölümünün kısım kısım yazılmış olabileceğini akla getirmektedir. Nitekim *Mecmû-ı Menâzil*'in bir yerinde görülen *Tevârih-i Âl-i Osmân* ibaresi bunu gösterir. British Museum'da kayıtlı (Add., nr. 23586) *Târih-i Sultân Bâyezid ve Sultân Selim* adlı anonim yazmanın büyük bir eserin bir bölümünden ibaret olduğu anlaşılmakta, ifade ve üslup benzerlikleri ise yazmanın Matrakçı Nasuh tarafından yazılmış olduğu kanaatini vermektedir. Eserin sadece II. Bayezid devriyle (1481-1512) ilgili bir bölümünün yazması ise minyatürlüdür. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde bulunan (Revan Köşkü, nr. 1272) yazmanın müellifi tarafından özel olarak resimlendirildiği anlaşılmaktadır. Türk resim sanatı bakımından son derece ilgi çekici olan nüshanın içinde II. Bayezid zamanında yapılmış seferlerle ilgili olarak Kili, Akkırman, İnebahtı, Moton ve Gülek kale ve şehirleriyle Osmanlı donanmasına ait gemilerin resimleri bulunmaktadır. *Süleyman-nâme*, *Mecmau't-tevârih*'in IV. cildinin Kanûnî Sultan Süleyman devrine (1520-1566) dair kısmıdır. Eserin 926-944 (1520-1537) yılları arası olaylarını ihtiva eden bölümü Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde mevcuttur (Revan Köşkü, nr. 1286). Müellif adının verilmediği bu yazmanın Nasuh'a ait ve müellif hattıyla olduğu *Mecmû-ı Menâzil*'in yardımıyla anlaşılmaktadır. Yazmada bulunan bazı boşlukların Nasuh'un bu nüshaya da menzil resimleri yapmak istediği, fakat bunu gerçekleştirmediği düşüncesini akla getirir. *Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i Irâkeyn** adıyla yayımlanan (nşr. Hüseyin G. Yurdaydın, Ankara 1976) *Mecmû-ı Menâzil* Kanûnî zamanında yapılan İran seferiyle (1533-1536) ilgilidir. Müstakil bir

Matrakçı Nasuh'un *Târih-i Sultân Bâyezid* adlı eserinde İnebahtı Kalesi'nin tasvir edildiği sayfalar (TSMK, Revan Köşkü, nr. 1272, vr. 21b-22a)





Matrakçı Nasuh'un *Süleymannâme* adlı eserinin 949-950 (1542-1543) yıllarına ait olayları anlatan minyatürlü nüshasının ilk sayfası (TSMK, Hazine, nr. 1608)

eser gibi Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde kayıtlı (Revan Köşkü, nr. 1284/2) *Fetihnâme-i Karaboğdan*'ın da aslında *Süleymannâme*'nin bir parçası olduğu düşünülebilir. Kanûnî'nin 945'te (1538) çıktığı Karaboğdan seferi hakkındaki bu fetihnâme Aurel Decei tarafından yayımlanmıştır (*Fuad Köprülü Armağanı*, İstanbul 1953, s. 99-116). Yine *Süleymannâme*'nin bir bölümü olduğu halde ayrı bir eser gibi kütüphane kataloglarına giren, hatta bir yanlışlık eseri olarak Sinan Çavuş'a izâfe edilerek 1987'de tıpkıbasımı yapılan minyatürlü *Târih-i Feth-i Şikloş*, *Esterğon ve İstolni Belgrad* Kanûnî'nin 950'deki (1543) Macaristan seferiyle ilgili bir yazmadır. *Süleymannâme*'nin, 1539-1542 yılları arası olaylarını anlatan herhangi bir nüshasına rastlanamamıştır. Arkeoloji Kütüphanesi'ndeki yazma ise (nr. 379) 950-958 (1543-1551) yılları arasındaki olaylara dairdir. *Süleymannâme*'nin, Kanûnî'nin 955'te (1548) çıktığı ve Matrakçı'nın da katıldığı ikinci İran seferine dair kısmıyla ilgili bir yazma da Marburg Devlet Kütüphanesi'nde bulunmaktadır (Hs. Or. Oct, nr. 955). 3. *Tuhfetü'l-guzât*. Kanûnî Sultan Süleyman'ın

şehzadelerinin sünnet düşüncelerinin yapıldığı 936 (1530) yılında yazılmıştır. Burada fasıllar halinde okçuluk, kılıç, kalkan, topuz ve at tâlimi gibi silâhşorlukla ilgili konular ele alınmıştır. Eserde bizzat Matrakçı Nasuh tarafından yapılmış kroki ve resimler de bulunmaktadır (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 2206). 4. *Umde-tü'l-hisâb*. Matrakçı Nasuh'un, 923'te (1517) telif ettiği *Cemâlü'l-küttâb* adlı risâlesini yeniden ele alıp sonuna bazı ilâveler yaparak meydana getirdiği matematığe dair eseridir.

Kâtib Çelebi (*Keşfü'z-zunûn*, II, 1520) ve onu takip edenler (*Osmanlı Müellifleri*, III, 305) Matrakçı Nasuh'un Yavuz Sultan Selim için *el-Ken'âniyye fi'l-hisâb* adında bir eser daha yazdığını ileri sürerlerse de bu doğru değildir. Çağdaşları tarafından divanî yazının Osmanlı bürolarında kullanılmasının mücidi olarak nitelenen Nasuh'un aynı zamanda iyi bir nakkaş olduğu belirtilmelidir. Bunun güzel örnekleri *Tuhfetü'l-guzât*, *Mecmû-ı Menâzil* vb. eserlerinde görülmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Matrakçı Nasuh, *Cemâlü'l-küttâb ve kemâlü'l-hüssâb*, İÜ Ktp., TY, nr. 2179, vr. 1b; a.mlf., *Tuhfetü'l-guzât*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 2206, vr. 31b-42*; Âşık Çelebi, *Meşâirü's-suarâ*, vr. 158*; Celâlzâde, *Tabakâtü'l-memâlik*, vr. 197b; Âfî, *Menâkıb-ı Hünerverân*, s. 61; a.mlf., *Künhü'l-ahbâr*, British Museum, Or., nr. 7892, vr. 34*; *Keşfü'z-zunûn*, I, 394; II, 1166, 1520; Müstakimzâde, *Tuhfe*, s. 568; Habîb, *Hat ve Hattâtân*, İstanbul 1305, s. 159, 257; *Sicill-i Osmânî*, IV, 555; *Osmanlı Müellifleri*, III, 150, 305; *Hediyetü'l-ârifin*, II, 494; A. Decei, "Fetihnâme-i Karaboğdan (1538) de Nasûh Matrakçı", *Fuad Köprülü Armağanı*, İstanbul 1953, s. 113-124; Hüseyin G. Yurdaydın, *Matrakçı Nasûh*, Ankara 1963; a.mlf., "Matrakçı Nasûh'un Süleymannâmesi", *TTK Bildiriler*, V (1960), s. 374-378; a.mlf., "Matrakçı Nasûh'un Minyatürlü Yeni İki Eseri", *TTK Belleten*, sy. 110 (1964), s. 229-233; a.mlf., "Matrakçı Nasûh'un Hayatı ve Eserleriyle İlgili Yeni Bilgiler", a.e., sy. 114 (1965), s. 329-354; Babinger (Üçok), s. 74-75; Zeren Akalay, "Tarihî Konuda İlk Osmanlı Minyatürleri", *STY*, II (1968), s. 101-115.



HÜSEYİN GAZİ YURDAYDIN

MATRÜH (المطروح)

Yalan söylemekle itham edilen râvî ve bu râvinin naklettiği hadis anlamında terim.

Sözlükte "kaldırıp atmak" anlamındaki *tarh* kökünden türetilen *matrûh* "kaldırılıp atılan şey" demektir. Terim olarak "dinin esaslarına aykırı olmasa bile yalancılıkla itham edilen, dinin emir ve yasakla-

rına aykırı davranan veya rivayetlerinde çokça vehim ve gaflet görülen râvinin tek başına rivayet ettiği hadis" mânasına gelmektedir. Buna göre matrûh hadislerle zayıf hadis çeşitlerinden olan metrûk hadis arasında bir fark bulunmamaktadır. Matrûh III. (IX.) yüzyılda terim anlamı kazanmış ve muhaddisler tarafından bir çeşit zayıf hadisi göstermek üzere aynı kökten gelen "mutarrah" (atılmış), "mutarrahu'l-hadis" (hadisi atılmıştır), "matrûhu'l-hadis" (hadisi atılmıştır), "tarahûhü" (onu terk ettiler), "tarahû hadîsehü" (hadisini terkettiler) vb. ifadelerle cerh lafzı olarak kullanılmaya başlanmıştır. Yahyâ b. Maîn, Beşîr b. Meymûn el-Horasânî gibi yalancı râviler hakkında, "Muhaddisler bunların hadislerinin atılması gerektiği konusunda ittifak etmiştir" diyerek matrûh tabirini kullanmıştır (İbn Arrâk, I, 42; İbn Hacer, I, 412).

Matrûh kelimesi III. (IX.) yüzyıldan sonra yerini tamamen metrûke bırakmıştır. Nitekim Râmhürmüzî, Hâkim en-Nisâbü'rî, Hatîb el-Bağdâdî, İbnü's-Salâh eş-Şehrezûrî, Nevevî, İbn Kesîr, Zeynüddin el-İrâkî, İbn Hacer el-Askalânî ve Süyûtî gibi hadis usulcileri eserlerinde bu terime temas etmemişlerdir. Günümüzde yazılan hadis usulü eserlerinde matrûh bazan metrûk başlığı altında, bazan da müstakil olarak ele alınmaktadır.

Zeynüddin el-İrâkî'ye göre matrûh cerhin üçüncü, Sehâvî'ye göre dördüncü derecesini ifade eden lafızlardan biridir. Bu lafızla cerhedilen râvinin naklettiği hadis değer bakımından mevzûdan biraz üstün, zayıftan biraz düşük olup ona hiçbir şekilde itibar edilmez ve delil olarak kullanılmaz. Matrûh hadisi nakleden râvinin kendisi metrûk, hadisi de merdûddur.

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-Arab, "trh" md.; İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, II, 210; III, 210, 317; İrâkî, *Fet-hu'l-muğîs*, s. 176; a.mlf., *et-Takvîd ve'l-izâh* (nşr. Abdurrahman M. Osmân), Beyrut 1404/1981, s. 163; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, Beyrut 1404/1984, I, 412; Süyûtî, *Tedribü'r-râvî* (nşr. Abdülvehhâb Abdüllatif), Beyrut 1399/1979, I, 296; İbn Arrâk, *Tenzihü's-şerî'a*, I, 42; Leknevî, *er-Ref' ve't-tekmil*, s. 178; Tâhir el-Cezâirî, *Tevcihü'n-nazar*, Beyrut, ts. (Dârü'l-ma'rifet), s. 253; *Tecrid Tercemesi*, Mukaddime, s. 294-295; Talât Koçyiğit, *Hadis İstılahları*, Ankara 1980, s. 211, 428; Ahmed Ömer Hâşim, *İkavâ'idü usûli'l-hadis*, Beyrut 1404/1984, s. 117; Abdullah Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, İstanbul 1987, s. 80, 93-94, 149, 150; Mücteba Uğur, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, Ankara 1992, s. 210, 291, 392; İsmail L. Çakan, *Hadis Usûlü*, İstanbul 2001, s. 137-138.



MEHMET EFENDİOĞLU